

I

*D*e dag dat haar vader wegging, zou Meredith nooit vergeten. Het was februari 1942 en het was oorlog. Voor haar geestesoog zag ze nóg zijn rijzige gestalte in uniform, de glimmende knopen op zijn jas, en ze herinnerde zich de geur van zijn aftershave die in haar neus kriebelde toen ze hem een kus gaf. Er waren ook details die haar minder levendig waren bijgebleven. Maar het beeld van haar moeder die zich snikkend aan haar vader vastklampte stond in haar geheugen gegrift, net als dat van haar grootouders van vaderskant die ook afscheid kwamen nemen. Haar grootvader had gezegd dat ze trots op haar vader kon zijn. Robert McKenzie had onmiddellijk na Pearl Harbor dienst genomen en was als officier ingedeeld bij de juridische dienst van de krijgsmacht, gevestigd in Washington, D.C. Hij was op dat moment zevenendertig; Janet, zijn vrouw, drieëndertig. Meredith was bijna zes. Haar vader had beloofd dat zij en haar moeder hem mochten komen opzoeken zodra hij eenmaal op orde was. Terwijl haar moeder huilde, had haar grootmoeder stoïcijns toegekeken. Het afscheid vond thuis plaats, in het appartement aan Park Avenue. Want volgens Merediths vader was het op het station een chaos. Bovendien

ging hij niet op transport overzee, zoals een groot deel van de militairen die daar werden uitgezwaaid.

Nadat hij opgewekt zwaaiend was vertrokken, met zijn officierspet zwierig op zijn hoofd, zijn plunjezak op zijn schouder, nam Merediths grootvader haar mee voor een wandelingetje in het park. Dat gaf Janet de tijd om zichzelf en haar emoties weer onder controle te krijgen, daarbij geholpen door haar schoonmoeder. Haar ouders waren al jong gestorven, en behalve haar schoonouders had ze verder geen familie.

‘Je weet toch waarom je papa weggaat, hè?’ vroeg Merediths grootvader terwijl ze door Central Park slenterden. Ze dacht even na, toen schudde ze haar hoofd. Van twee vriendinnetjes op school wist ze dat hun vader ook dienst had genomen in het leger. Maar die vaders waren naar New Jersey gestuurd, waar ze een training volgden, voordat ze op een groot schip naar Europa zouden vertrekken. Háár papa ging aan de slag in Washington, als advocaat; hetzelfde werk dat hij thuis deed, in New York. En ook hetzelfde werk dat haar grootvader deed. Haar moeder werkte niet, maar ze had zich wel opgegeven als vrijwilliger voor het Rode Kruis, net als Merediths grootmoeder. Ze gingen het samen doen, en haar moeder had Meredith het uniform al laten zien. Daarin zag ze eruit als een verpleegster. Ze zou worden ingezet bij iets wat de bloedbank heette en wat blijkbaar van groot belang was om soldaten te helpen die gewond waren geraakt.

‘Je vader gaat ons land verdedigen. Hij gaat vechten tegen iedereen die ons kwaad wil doen, tegen slechte mensen die ons van onze vrijheid willen beroven,’ legde haar grootvader uit. ‘En dat is heel erg belangrijk. Vrijheid is het kostbaarste wat we hebben. Weet je wat dat betekent, Meredith? Om een vrij mens te zijn?’ vroeg hij ernstig, terwijl ze op een van de bankjes in het park gingen zitten. Merrie dacht weer even na en schudde opnieuw haar hoofd. Haar grootvader praatte vaak

met haar over belangrijke dingen die ze soms niet begreep, maar dat gaf niet, want hij legde ze altijd uit. Ze vond het fijn dat hij haar serieus nam en haar niet als een klein kind behandelde. 'Vrijheid betekent dat we kunnen doen wat goed is, dat we onze eigen keuzes kunnen maken, onze eigen beslissingen nemen. Dat niemand ons kan tegenhouden en dat niemand ons kan dwingen iets te doen wat niet goed is, maar heel erg verkeerd. Soms moeten we voor onze vrijheid vechten, en dat gaat je papa nu doen. Want als we niet vrij zijn, dan worden we de slaaf van andere mensen. En er bestaan in de wereld nu eenmaal ook slechte mensen, zoals die meneer Hitler in Duitsland. Mensen die willen dat we hun slaaf worden. Maar nu gaan alle vrije mensen uit de hele wereld naar Europa om hem tegen te houden. En wanneer de oorlog straks voorbij is, komen ze terug als helden. Ook jouw papa.'

'Gaat papa die meneer Hitler ontmoeten? Als hij in Washington is?' vroeg Meredith nieuwsgierig.

Bill McKenzie glimlachte naar zijn kleindochter. 'Laten we hopen van niet. Meneer Hitler is in Duitsland. Je papa gaat juridisch werk doen voor het leger, en voor onze president.'

Meredith wist dat haar vader en haar grootvader advocaat waren, maar wat dat precies inhield, was haar niet helemaal duidelijk.

'Je papa moet misschien uiteindelijk ook tegen meneer Hitler gaan vechten. Maar zover is het nog niet. Hij moet eerst in Washington aan de slag.'

'En u, opa? Denkt u dat u meneer Hitler gaat ontmoeten?' vroeg ze geïnteresseerd. Zou haar grootvader ook tegen hem gaan vechten? Die meneer Hitler leek haar een akelige man.

Hij schudde zijn hoofd. 'Nee, ik zal hem niet te zien krijgen. Ik heb lang geleden in een oorlog gevochten. In Frankrijk.' Toen hij tijdens de Eerste Wereldoorlog naar het front was gestuurd, was hij twee jaar jonger geweest dan zijn zoon nu.

Inmiddels had hij net zijn zestigste verjaardag gevierd.

‘Kunnen meisjes eigenlijk ook advocaat worden, opa?’ vroeg ze met een nadenkend gezichtje.

‘Nou en of!’ antwoordde hij met grote stelligheid, gebruikmakend van het feit dat hij met haar alleen was. Want hij wist drommels goed dat Robert liever niet wilde dat hij dit soort dingen tegen Meredith zei. Maar er was geen enkele reden waarom ze géén advocaat zou kunnen worden, noch waarom ze zich níét bij de familiemaatschap zou kunnen aansluiten. Het mocht voor een vrouw dan een opmerkelijke ambitie zijn, een ingrijpende keuze, maar net als de vorige oorlog zou ook deze voor grote maatschappelijke veranderingen zorgen. Steeds meer vrouwen zouden zich aansluiten bij de beroepsbevolking en kiezen voor werk dat in vreedstijd door mannen werd gedaan. Met als gevolg dat beroepen die altijd aan mannen voorbehouden waren geweest, ook binnen het bereik van vrouwen zouden komen.

Robert wilde dat zijn dochter in de voetsporen van haar moeder trad; dat ze trouwde, kinderen kreeg en thuisbleef. Bill had daarentegen grotere verwachtingen van zijn kleindochter, ook al had zijn eigen vrouw, Merediths grootmoeder, nooit gewerkt. Ze was amper negentien geweest toen hij met haar trouwde en op haar twintigste was ze moeder geworden van Robert. Een geweldige vrouw en echtgenote. Maar de wereld was veranderd, er diende zich een nieuwe generatie aan, en Bill wenste zijn kleindochter toe dat ze meer uit het leven zou weten te halen dan de generaties vrouwen vóór haar. Er werd gevochten voor nieuwe vrijheden, niet alleen in Europa, maar ook hier thuis.

‘Misschien word ik dan ook advocaat,’ zei Meredith peinzend. ‘Of dokter. Of verpleegster.’

‘Je kunt alles worden wat je wilt.’ Hand in hand gingen ze op weg naar huis en staken ze Fifth Avenue over. Bill genoot

van dit soort onderonsjes met zijn kleindochter. Ze was een intelligent kind; nieuwsgierig, onderzoekend, vol vragen en met een eigen mening, zo jong als ze was.

Thuis stond de thee al klaar met koekjes en een schaal verrukkelijk belegde sandwiches. Meredith had trek gekregen van de wandeling in de kou. Ze at gretig twee sandwiches, dronk een glas melk en knabbelde aan een koekje. Daarna ging ze naar haar kamer om met haar poppen te spelen, terwijl de volwassenen doorpraatten over de oorlog. Wat er die dag nog meer gebeurde, kon ze zich later niet herinneren, maar de woorden van haar grootvader – wat hij had gezegd over vrijheid, en dat ze alles kon worden wat ze wilde, ook advocaat, net als papa en hij – echoden nog lang na in haar hoofd. Advocaat. Het klonk alsof dat echt iets voor haar zou zijn.

Haar moeder ging elke week naar Washington, maar dan nam ze Meredith niet mee. Die bleef bij haar grootouders. Zo kwam het dat ze haar vader maandenlang niet zag, totdat hij voor het eerst naar huis kwam met verlof. Hij vond het heerlijk zijn dochter weer te zien, sprak uitvoerig met zijn vader en ontdekte tot zijn schrik dat Meredith verrassend goed op de hoogte was van wat er in Europa gebeurde. Haar grootvader had haar een en ander uitgelegd, en ze was snel van begrip voor een kind van haar leeftijd.

‘Dat had u haar beter niet kunnen vertellen, pap. Over de oorlog,’ mopperde Robert op zijn vader. ‘Dat hoeft ze allemaal niet te weten.’

‘Ik vind van wel. Je moet je dochter niet onderschatten. Ze heeft een goed stel hersens, en ik vertel haar niet méér dan ze kan begrijpen. En dan ook nog in grote trekken. Niet in detail. Heb jij nog nieuws van het front?’ Net als iedereen hunkerde Bill naar informatie.

‘De Duitsers maken het de geallieerden niet gemakkelijk.

Het is Hitlers ambitie om heel Europa te veroveren. We lijden zware verliezen, maar dat geldt ook voor de Duitsers.'

'Is er al enig zicht op of je wordt uitgezonden?' vroeg zijn vader bezorgd.

Robert schudde zijn hoofd. 'Nee, voorlopig niet. Er is hier meer dan genoeg te doen. Gelukkig maar. Ik word bovendien al een dagje ouder. Het zijn vooral de jonge jongens die ze naar Europa sturen.' De oorlog werd in belangrijke mate ook in de lucht uitgevochten, waarbij militairen aan parachutes op Duits, Italiaans en Frans grondgebied werden gedropt. Gezien zijn leeftijd en zijn officiersrang lag het niet voor de hand dat Robert daarvoor zou worden ingezet. Er was wel sprake van geweest hem naar Engeland te sturen, als lid van een team juristen dat aan de Royal Air Force werd uitgeleend. Maar uiteindelijk was hij niet geselecteerd.

Het zou nog twee jaar duren voordat Robert naar Europa ging, tijdens de voorbereidingen van D-Day. Hij vloog er in maart 1944 naartoe en maakte in juni deel uit van de amfibische invasie waarbij Amerikaanse, Canadese en Britse troepen de stranden van Normandië bestormden. Honderdzesenvijftigduizend man, en Robert was een van hen. Daarna bleef hij in Frankrijk, waar de geallieerden dorp na dorp, stad na stad op de Duitsers veroverden, en aan het eind van dat jaar voegde hij zich bij een van de eenheden die de concentratiekampen bevrijdden. Het was een ervaring die diepe indruk op hem maakte. In de eerste weken van '45 bereikte hij Auschwitz, dat op dat moment al door de Russen was bevrijd. Hij had in zijn leven nog nooit zoiets gruwelijks gezien. Van daar trok hij naar Dachau. Veel van de uitgeteerde gevangenen stierven letterlijk in hun armen. Want ondanks alle medische inspanningen kwam de hulp voor de meeste gevangenen te laat. Overal waren de lijken hoog opgestapeld, de grond lag ermee bezaaid. Net als zijn makkers kon ook Robert zijn tranen niet

bedwingen. Niets had de gruwelen van de oorlog zo aanschouwelijk kunnen maken. Het huiveringwekkende bewijs van de misdaden tegen de menselijkheid die Hitler en zijn mannen niet alleen in Duitsland, maar in heel Europa hadden begaan.

Voordat Robert naar huis vloog, nadat de Duitsers zich definitief hadden overgegeven, meldde hij zich aan voor het team juristen dat zou worden ingezet bij de vervolging van Duitse oorlogsmisdadigers. Het was een beslissing die werd ingegeven door zijn hart, zei hij na terugkeer tegen Janet en zijn ouders. Na al het onrecht dat hij had gezien, beschouwde hij het als zijn plicht om te proberen althans iets daarvan goed te maken. Janet was een en al begrip, maar zijn vader reageerde een beetje geschrokken. Robert werd gemist bij de maatschap. Bovendien was zijn vader inmiddels tot federaal rechter benoemd. Wanneer Robert naar Duitsland ging, zou er geen McKenzie meer deel uitmaken van de maatschap. Maar ze hadden een competente beherend vennoot, bij wie het advocatenkantoor in goede handen zou zijn.

‘Hoelang denk je dat je wegblijft?’

‘Ik weet het niet,’ antwoordde Robert naar waarheid. ‘Een jaar of twee.’ Misschien langer. Dat viel niet te voorspellen, en na zijn thuiskomst duurde het nog een maand voordat zijn benoeming officieel werd bevestigd. Die benoeming betekende wel dat hij voor de duur van de processen in het leger moest blijven. Iets wat hij zelf geen bezwaar vond.

Wanneer hij met Janet over Dachau sprak, waarbij hij telkens opnieuw tranen in zijn ogen kreeg, begreep ze eens te meer wat zijn bijdrage aan de processen voor hem betekende. Dus ze stemde van harte in met zijn beslissing.

Hij kreeg orders zich te melden in Neurenberg, waar de processen zouden worden gehouden. De gevangenis pilde uit van de beklaagden; overlevenden van de oorlog zouden getuigen van hun wreedheden. Hun misdaden waren onmenselijk,

ontelbaar, het aantal mensen dat ze de dood in hadden gejaagd niet te bevatten. Robert zou deel uitmaken van het Internationaal Militair Tribunaal, bestaande uit Amerikanen, Britten, Russen en Fransen. Er waren vier geallieerde rechters en vier openbare aanklagers. Sir Geoffrey Lawrence zat als opperrechter het tribunaal voor. Verder waren er talloze advocaten en juridisch assistenten van alle vier de nationaliteiten. De processen zouden worden gehouden in het Paleis van Justitie in Neurenberg. In het aangrenzende cellencomplex was plaats voor twaalfhonderd gevangenen. Alleen al het Amerikaanse team bestond uit zeshonderdveertig advocaten, onderzoekers, secretaresses en bewakers. Het had als taak de aanklachten wegens samenzwering te bewijzen die tegen de beklaagden waren ingediend.

Hoewel het niet gebruikelijk was, kreeg Robert na lang onderhandelen toestemming om zijn gezin mee te nemen, met de toezegging dat er voor onderdak zou worden gezorgd. Meredith reageerde geschokt op het nieuws dat ze voor een jaar of twee, misschien langer, naar Duitsland gingen. Dat betekende dat ze haar school en haar vriendinnetjes vaarwel zou moeten zeggen, terwijl ze het zo naar haar zin had op Marymount. Ze was inmiddels negen, en haar grootvader zei dat de verhuizing een geweldige kans betekende om Duits te leren.

‘Waarom moet ik Duits leren, opa?’ vroeg ze niet-begrijpend. ‘Het zijn akelige mensen! Daarom heeft papa tegen ze gevochten. Omdat ze slecht zijn.’

‘Niet allemaal, Merrie. Ook in Duitsland hebben veel mensen geleden onder de oorlog. De nazi’s moeten worden gestraft voor hun misdaden. Dat is belangrijk werk. En je zou trots op je vader moeten zijn dat ze hem daarvoor hebben gevraagd.’

De oorlog was voorbij, maar Meredith voelde zich voor het eerst slachtoffer. Ze was bang om naar Duitsland te gaan. ‘Waarom kan ik niet gewoon thuisblijven? Met Adelaide?’

vroeg ze smekend. Meredith wist niet beter of de huishoudster was er altijd, en ze vond het heerlijk om bij haar in de keuken te zitten en te helpen met erwten doppen of sperziebonen afhaken. Adelaide kookte voor het gezin, troostte Meredith als ze verdriet had, ze bracht haar 's ochtends naar school, en ze had zelf ook kinderen. Twee dochters. Haar enige zoon was omgekomen in de oorlog. Merrie hield van Adelaide, en omgekeerd gold hetzelfde. Er werd afgesproken dat de huishoudster tijdens de afwezigheid van de McKenzies voor het appartement zou blijven zorgen. Wanneer ze terugkwamen, zou Adelaide al op hen wachten, stelden haar ouders Meredith gerust.

'En als ik dan geen Engels meer kan? En waar moet ik naar school als we in Duitsland zijn?' vroeg Meredith in paniek. Het kwam allemaal op zijn pootjes terecht, zeiden haar ouders en grootouders keer op keer. De verhuizing naar Duitsland was een geweldige kans om meer van de wereld te zien, hielden ze haar voor. En dat het heel belangrijk werk was dat haar vader daar ging doen.

Robert vertrok een maand eerder dan zijn gezin. Hij werkte hard aan zijn kennis van het Duits, om de taal vloeiend te beheersen tegen de tijd dat de processen begonnen. Bij hun aankomst troffen Meredith en haar moeder een bescheiden, maar smetteloos schoon huis aan. De weduwe die er woonde, had voor zichzelf een appartementje in de kelder ingericht en verhuurde het huis maar al te graag aan Robert en zijn gezin. Ze sprak geen Engels, maar bakte heerlijke koekjes, en bovendien had ze een buurmeisje aanbevolen dat kon koken en schoonmaken en helpen met de zorg voor Meredith. Anna had in de oorlog zowel haar vader als haar drie broers verloren en moest nu voor haar moeder zorgen die lichamelijk niet sterk was. De betrekking bij de McKenzies kwam dan ook als geroepen. Robert bood haar een fatsoenlijk loon en verwachtte in

ruil daarvoor dat ze zijn dochter Duits leerde. Als ze lang genoeg bleven, hoopte hij dat Meredith de Amerikaanse school voor kinderen van militairen uiteindelijk zou kunnen verruilen voor een plaatselijke school. Het was iets waar Meredith bepaald niet naar uitzag.

Fräulein Anna deed haar best om haar op haar gemak te stellen, maar Meredith bekeek het jonge meisje met de blonde vlechten vol wantrouwen. Door dingen aan te wijzen en het Duitse woord te noemen, probeerde ze Meredith de taal te leren. Ze was behulpzaam en vriendelijk, maar ook broedmager door alle ontberingen die ze in de oorlog had geleden.

Nog geen halfjaar na aankomst ontdekte Janet dat ze in verwachting was. Tot haar opluchting beloofde Anna dat ze haar ook met de zorg voor de baby zou helpen.

Meredith vond het maar niks dat ze een broertje of een zusje kreeg. Ze was nu bijna tien, en als er dan toch een kindje kwam, dan moest het wel een meisje zijn, vond ze. Robert en Janet bespraken de mogelijkheid dat Janet naar huis ging voor de bevalling. Het leven in Duitsland was nog ernstig ontwricht. Veel dokters waren Joods geweest en omgekomen in de kampen. Bovendien wilde Janet niet naar een Duitse dokter. Maar de geneeskundige dienst van het leger bleek alle zorg te kunnen bieden die ze nodig had. Meredith deed het goed op school en had er al vriendinnetjes, en de processen bleken dermate ingewikkeld, met zoveel beklagden die voor de rechtbank zouden moeten verschijnen, dat Robert voorlopig niet uit Duitsland weg kon. En dus besloot Janet te blijven en niet naar huis te gaan voor de bevalling. Meredith en Fräulein Anna waren allang de beste maatjes, en Meredith sprak inmiddels vloeiend Duits. Precies zoals haar vader had gehoopt, stapte ze over naar de plaatselijke school.

Het leven in Neurenberg was simpel en geriefelijk, en ook Janet was er gelukkig. Bij de geboorte van de baby, in maart

1946, verliep alles vlot en voorspoedig. Het kindje werd Alexander genoemd. Meredith vergaf het hem dat hij een jongetje was en verklaarde dat hij ook háár baby was. Wanneer ze niet op school zat, hielp ze Anna om voor hem te zorgen en liep ze met hem op de arm, tot verrukking van het mollige kleine ventje. Alex zette bij Merrie zijn eerste stapjes, en hij joelde van blijdschap en brabbelde vrolijk zodra hij haar zag.

Roberts ouders kwamen ter ere van de geboorte een week uit Amerika over en waren verrukt van hun kleinzoon. Op de meeste dagen ging Bill met zijn zoon mee naar de rechtbank. Hij was diep geraakt door wat daar gebeurde, met name door de getuigenverklaringen die zorgvuldig werden vertaald. De gruwelen waarover ze spraken, gingen het bevattingsvermogen te boven. Soms dreigde het zelfs Robert te veel te worden. Wat hem op de been hield, was de voldoening dat hij eraan mocht bijdragen dat de nazimonsters zich voor het gerecht moesten verantwoorden en dat ze hun straf niet zouden ontlopen. Ook zijn vader begreep dat inmiddels maar al te goed. Robert zat nu ruim een jaar in Duitsland, en het viel niet te voorspellen hoelang de processen nog zouden duren. Maar Bill verzekerde zijn zoon dat het advocatenkantoor bij de beherend vennoot nog steeds in goede handen was.

Robert reageerde geschokt toen zijn vader voorstelde om Merrie mee te nemen naar de rechtbank. 'Daar wordt geschiedenis geschreven,' aldus Bill McKenzie. 'Het zou een leerzame ervaring voor haar zijn.'

Zijn vader bedoelde het goed, maar Robert piekerde er niet over Merrie te confronteren met de getuigenissen die in de rechtbank werden afgelegd, met de wreedheden waarvan verslag werd gedaan, de gruwelijke foto's en filmbeelden die soms werden getoond; iets waarvan zijn vader zich niet bewust was.

'Dat meent u toch niet serieus?' vroeg hij dan ook vol af-

schuw. 'Ze spreekt vloeiend Duits, pap. Ze zou alles verstaan wat er wordt gezegd.'

Bill had dankbaar gebruikgemaakt van de aanwezige tolken om de getuigenverklaringen te kunnen volgen, en het was meerdere malen gebeurd dat hij tranen in zijn ogen kreeg. 'Des te beter,' zei hij met grote stelligheid. 'En natuurlijk meen ik het serieus. De hele wereld zou moeten weten wat er is gebeurd. We moeten zorgen dat niemand het ooit nog vergeet.'

'Merrie is tien.' Veel getuigen hadden een verklaring afgelegd over de medische experimenten waarvan ze het slachtoffer waren geworden. Over de gruwelijke operaties die op hen waren uitgevoerd. Er waren in totaal drieëntwintig nazidokters die voor de rechtbank moesten verschijnen.

'Als we willen voorkomen dat het opnieuw gebeurt, moeten we het van de daken schreeuwen,' aldus Bill. Het stemde hem tevreden dat er bij de processen meer dan driehonderd correspondenten aanwezig waren, afkomstig uit drieëntwintig landen. En dat er elke dag meer dan vierhonderd bezoekers op de tribune zaten.

'Ik wil niet dat mijn dochter van tien hoort waar die monsters toe in staat zijn,' zei Robert zacht.

'Waarom niet? Als je wilt dat ze ooit zal bijdragen aan een betere wereld, dan zal ze moeten weten wat er in die wereld te koop is.' 'Dat u de wereld wilt verbeteren, is uw zaak. Maar laat mijn dochter erbuiten,' zei Robert geërgerd. Hij bleef bij zijn mening dat kinderen niets bij de processen te zoeken hadden, hoe belangrijk die ook mochten zijn.

'Toch hoop ik dat Meredith ook ooit haar bijdrage zal leveren aan een betere wereld.' Bill gaf niet op. 'Er staan ons ingrijpende veranderingen te wachten, en tegen de tijd dat mijn kleindochter volwassen is, zouden ook vrouwen over die veranderingen moeten kunnen meebeslissen.'

'Janet en ik hebben een andere toekomst voor ogen als het

om onze dochter gaat.' zei Robert bezorgd. 'We willen haar afschermen voor de wreedheden van de wereld. Vrouwen zijn niet geschapen voor de strijd die u zo belangrijk vindt. Ze hoeven niet te vechten voor een betere wereld. Vrouwen moeten gewoon trouwen en kinderen krijgen. Ze moeten er zijn voor hun man, hun gezin. Ze moeten zorgen voor een warm en liefdevol thuis. Zoals Merrie's moeder dat doet.' Hij bedoelde het volstrekt niet neerbuigend en meende het oprecht.

'Meredith heeft meer in haar mars,' hield zijn vader vol. 'Janet is net als je moeder. Dat zijn geboren huisvrouwen, die zich volledig wijden aan hun gezin, met als enige afleiding de bridgeclub en de modeshow bij de Rotary. Is dat de toekomst die je Meredith toewenst? Daar is ze toch veel te slim voor. Het is nu de tijd om haar de ogen te openen voor alle kansen die het leven biedt, voor alle mogelijkheden die er zijn, later wanneer ze groot is.'

'Daar wordt ze niet gelukkig van,' zei Robert streng. 'Ik wil niet dat u haar het hoofd op hol jaagt met dromen van een carrière als advocaat, als wereldverbeteraar. Dat u een tweede Jeanne d'Arc van haar maakt. Want dat zou betekenen dat ze nooit zal trouwen, dat ze nooit kinderen zal krijgen. Sommige vrouwen maken die keuze, maar dat is niet wat Janet en ik voor Merrie willen,' waarschuwde hij zijn vader. 'U bent een man, u kunt doen wat u wilt. Zij niet.' Dit was iets waarover ze het nooit eens zouden worden, maar Robert wilde niet dat Merrie, onder invloed van zijn vader, keuzes zou maken waarvoor ze een hoge prijs zou moeten betalen. Een te hoge prijs.

'Je bent ouderwets. Je loopt achter de feiten aan,' mopperde Bill. 'De wereld is al ingrijpend veranderd. Meer dan jij denkt. Vrouwen hebben al een krachtige stem, en die wordt alleen maar krachtiger.'

'Dat ben ik niet met u eens. Straks, als we weer thuis zijn, gaat Merrie na de middelbare school naar college. Net als

haar moeder. En daar blijft het bij. Want daarna wordt het tijd dat ze trouwt. Als u uw zin krijgt, valt ze straks overal buiten de boot. Dan wordt ze een excentriekeling die nergens bij hoort.'

'Je dochter is niet alleen intelligent, maar ook avontuurlijk,' zei Bill. 'Als jij je zin krijgt, wordt ze een huisvrouw met een strijkbout in de hand en een baby op de arm. De wereld heeft niet alleen dappere mannen nodig, Robert. Ook dappere vrouwen. Kijk naar jezelf, naar wat je hier doet. Zorgen dat oorlogsmisdadigers hun verdiende straf krijgen.' Hij was trots op zijn zoon en diens rol in de geschiedenis, en hij wilde dat zijn kleindochter ooit in de voetsporen van haar vader zou treden.

'Ik heb niets hoeven opgeven voor wat ik hier doe,' zei Robert nadrukkelijk. 'Als u een revolutionair in de familie wilt, wacht dan nog een paar jaar. Tot uw kleinzoon groot genoeg is. En laat Merrie met rust.'

Maar het was al te laat. Meredith had Anna al ettelijke malen verteld dat ze later advocaat wilde worden, dat ze wilde opkomen voor mensen die slecht waren behandeld, zoals de Joden in Duitsland. De jonge huishoudster keek gegeneerd wanneer Merrie dat soort dingen zei, en ze vertelde dat niemand had geweten hoe verschrikkelijk de Joden in de kampen werden behandeld. Maar toen Meredith dat aan haar vader vertelde, zei die dat de Duitsers meer hadden geweten dan ze wilden toegeven; dat ze hadden gezien hoe vrouwen, kinderen, hele gezinnen uit hun huis waren gehaald, in veewagens geladen en gedeporteerd naar de kampen in het oosten. Niemand wilde de verantwoordelijkheid nemen voor de gruwelen die de geallieerden aan de wereld hadden getoond, aldus Robert. En daarom was hij in Neurenberg. De wreedheden konden niet langer ontkend worden, de misdadigers moesten worden gestraft, en dat was precies wat er nu gebeurde.